

УДК 330.341.5

JEL Q18

DOI 10.32782/2786-765X/2024-4-6

Гривківська О.В.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки і права,
Національний університет харчових технологій
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4160-5914>

Горінний М.Л.

здобувач третього рівня вищої освіти,
Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0622-2857>

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Успіх в інноваційній діяльності країни, як свідчить європейський приклад, досягається за умови інтеграції (тобто об'єднання) державних інтересів, бізнес-структур, наукових навчальних закладів та професійних. Держава та бізнес мають бути замовниками, споживачами та співінвесторами інноваційного продукту. Обґрунтовано, що умови військового стану можуть негативно впливати на інноваційну діяльність підприємств харчової промисловості через різні фактори, такі як зниження попиту на продукцію, зменшення виробництва, зміна пріоритетів держави тощо. Виявлено основні виклики, з якими стикаються підприємства харчової промисловості в умовах військового стану, зокрема: зниження попиту (військові дії на території України призвели до зменшення споживчої активності населення, утворення численної кількості тимчасово переміщених осіб, економічної нестабільності. Менші прибутки зумовили зниження зайнятості та скорочення персоналу. Виникли проблеми з поставками через перекриття торгівельних шляхів, зниження логістичних можливостей, зростання витрат на транспортування товарів, затримки у поставках та здорожчання вартості постачання сировини); зниження інвестицій (повномасштабне військове вторгнення на територію України вплинуло на довіру інвесторів та доступ до фінансових ресурсів. Як наслідок, скоротились можливості для розвитку бізнесу); зростання ризику безпеки (під впливом військових дій можуть зростати ризики для загальної безпеки працівників та інфраструктури. Захист бізнесу та його активів стає додатковим викликом. Зміна конкурентного середовища впливає безпосереднім чином на зміну бізнес-середовища, зростання конкуренції та зміни в розподілі ринку, до чого підприємствам потрібно пристосовуватися та змінити стратегії діяльності, що безумовно, знижує інноваційну діяльність суб'єктів господарювання).

Ключові слова: бізнес, підприємство, держава, інновації, підтримка.

Постановка проблеми. В Україні до цього часу організації та підприємства багатьох форм власності у сфері розвитку інновацій стикаються з труднощами, а попит на наукові розробки в окремих сферах економічної діяльності є низьким. Більшість досліджень, які проводяться університетами та науководослідними інститутами, не відповідають вимогам реальних галузей і сфер. І навіть наукові дослідження та розробки (НДДКР), що здійснюються за гранти, не спрямовані ні на комерціалізацію, ні на виробництво. Дуже часто наукові проекти закінчуються посереднім результатом: публікацією, яка нікого не цікавить і не викликає надії на світле майбутнє. Тому головним завданням науковців є генерація ідей, дослідження та пошук шляхів їх реалізації в існуючих умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних і практичних

питань організації та управління інноваціями, обґрунтуванню системного розвитку харчової галузі на основі інновацій присвячено значну кількість наукових праць. Серед вітчизняних учених вагомий внесок у вирішення цих проблем зробили такі відомі українські вчені В. Александрова, П. Борщевський, О. Василенко, О. Волков, Л. Дейнеко, В. Геєць, А. Заїнчковський, О. Коваленко, Н. Краснокутська, Д. Крисанов, В. Ландик, О. Лапко, В. Россоха, А. Сухоруков, Л. Федулова, А. Юзефович та ін.

Метою статті є аналіз державної підтримки інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості в умовах військового стану та окреслення її подальших перспектив.

Виклад основного матеріалу дослідження. Умови війни негативно впливають на інноваційну діяльність підприємств харчової промисловості. Державна підтримка стає особливо важливою у таких умовах, оскільки

війна може спричинити складнощі у виробництві та поставках сировини, і призводити до зниження попиту на продукцію підприємств.

За цих умов важливо враховувати наступні рекомендації та вимоги до державної підтримки щодо оптимального функціонування продовольчого ринку країни та виробничого сектору (підприємств харчової промисловості, агропромислового комплексу) національної економіки, що мають сприяти виконанню наступних завдань: забезпечення функціонування державного управління в кризовій ситуації і можливості відновлення об'єктів критичної інфраструктури; забезпечення постійного моніторингу потенційних загроз; раціональне управління ресурсами в кризових ситуаціях; допомога населенню у забезпеченні умов його виживання в кризових ситуаціях [1, с. 76–77].

Один з визначальних показників ефективності інноваційної політики держави – це її місце у глобальних рейтингах. Україна представлена у багатьох міжнародних рейтингах, які оцінюють її інноваційний потенціал, інноваційну спроможність та результативність інноваційної політики. Їх всебічну характеристику дають, зокрема, такі рейтинги: Глобальний індекс інновацій – ГІІ (The Global Innovation Index), Глобальний індекс стійкої конкурентоспроможності – ГІСК (The Global Sustainable Competitiveness Index), Глобальний індекс конкурентоспроможності талантів – ГІКТ (The Global Talent Competitiveness Index), Зведений Інноваційний Індекс – ЗІІ (Summary Innovation Index – SII) а також Індекс людського розвитку – ІЛР (Human Development Index) [2, с. 7].

Україна, незважаючи на широкомасштабні військові дії на її території, цього року (2023) піднялася в Global Innovation Index на дві сходинки і посідає 55-те місце. Перед нами – Північна Македонія, за нами – Філіппіни. Також цього року наша країна вперше увійшла

до ТОП-3 найінноваційніших економік у групі країн з доходами нижче середнього. Найвищі рейтингові оцінки отримав ступінь розвитку української освіти, інформаційно-комунікаційних технологій, інтелектуальний рівень людського капіталу. Найнижчі – стан інституційного поля, довіра до бізнесу, стан інфраструктури (що не дивно в умовах повномасштабної війни) [3].

За даними Інноваційного індексу Bloomberg [4], Україна займає 45-е місце у світі за інноваційною активністю. Індекс враховує такі складові, як наукові досягнення, освіта, технології, витрати на дослідження та розвиток, реєстрація патентів, відкриття стартапів та інші показники. Україна займає високі позиції у таких категоріях, як доступ до капіталу, попит на технології та використання навичок у сфері інформаційних технологій. Однак, низькі показники у категоріях інноваційного міжнародного орієнтування та наукових досягнень знижують загальний рейтинг країни.

Державна підтримка може надаватися у різних формах, таких як фінансова допомога, зниження податкових ставок або вартості енергоресурсів, надання грантів на дослідження та розробку, підтримка у залученні іноземних інвестицій та технологій, що сприятиме стимулюванню інноваційного потенціалу підприємств, допоможе у впровадженні нових технологій та покращенні конкурентоспроможності (табл. 1).

Додатковими факторами зниження інноваційної активності промислових підприємств є низька купівельна спроможність громадян, висока собівартість продукції на українських товарів, неефективна державна політика, спрямована на підтримку інноваційної діяльності вітчизняних підприємств, нестача власних джерел фінансування, високі відсоткові ставки за користування кредитними ресурсами тощо. Зазначене призводить до вкрай

Таблиця 1
Кількість інноваційно активних підприємств в Україні за 2016–2020 рр.

№	Показник	Усього	
		2016–2018	2018–2020
1	Кількість інноваційно активних підприємств у % до загальної кількості підприємств, зокрема:	28,1%	8,5%
2	кількість підприємств, що впроваджували нову або значно вдосконалену продукцію (товари, послуги)	1899	1832
3	кількість підприємств, що впроваджували інноваційні процеси	2172	1875
4	кількість підприємств, що впроваджували нові організаційні методи	4254	620
5	кількість підприємств, що впроваджували нові методи маркетингу	5334	738

Джерело: [5]

низьких статистичних показників щодо інноваційної активності підприємств [5].

Зрозуміло, що в умовах військового стану бізнесу необхідно пристосовуватися до нових умов, розробляти резервні плани та здійснювати управління ризиками. Деякі підприємства можуть спрямовувати свою діяльність на постачання товарів і послуг, які є необхідними в умовах війни, наприклад, харчування, медичне обладнання або будівельні послуги. Однак, не всі бізнеси зможуть прижитися в умовах війни. Деякі компанії зазнають серйозних труднощів і готові навіть прийняти рішення про закриття [6].

Важливим у цьому напрямку є дослідження науковців, в яких висвітлено актуальність їх проведення і необхідність впровадження отриманих результатів, що продиктовано зростаючою потребою в розробленні ефективних і адаптивних підходів до управління ризиками в харчовій промисловості, особливо в умовах загострення економічної нестабільності та ринкової конкуренції [7, с. 74]. Так, практичне застосування пропонованої системи адаптивного управління ризиками дає змогу підприємствам харчової промисловості ефективно управляти як відомими, так і потенційними ризиками, створюючи підґрунтя для їхнього інноваційного розвитку та підтримання конкурентоспроможності. Інтеграція сучасних технологій та аналітичних методів у поєднанні з розвитком корпоративної культури управління ризиками та активним залученням співробітників відкриває нові перспективи для гнучкого й адаптивного управління, сприяючи успішній навігації в умовах невизначеності та змін [там само].

Одним із прикладів державної підтримки інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості є програма «Експорт фуд-продуктів». Ця програма надає фінансову та консультативну підтримку підприємствам, які прагнуть просунути свою продукцію на зовнішні ринки. В рамках програми можуть надаватися гранти на рекламні заходи, участь в міжнародних виставках та ярмарках, а також підтримка у пошуку партнерів та іноземних дистриб'юторів.

Згідно з глобальними дослідженнями FMCG Gurus [8], 74% споживачів сходяться у тому, що 100% натуральна природа продуктів є важливою/дуже важливою для них, а 71% респондентів довіряють чистим етикеткам на упаковці. У країнах ЄС і США тенденція чистої етикетки набуває все більшого значення. Тому українським виробникам варто подумати, як поєднати смак і користь продуктів, щоб відповідати цим вимогам.

Окрім цього, державна підтримка може включати створення спеціальних інфраструктур для інноваційної діяльності, таких як науково-дослідні центри, інноваційні парки чи технологічні хаби. Ці структури можуть надавати підприємствам доступ до необхідних ресурсів, знань та експертизи, що допомагає сприяти розвитку інновацій у галузі харчової промисловості.

Загалом, державна підтримка інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості в умовах війни вкрай важлива для забезпечення їх виживання та підтримки економічного розвитку.

Висновки. Умови військового стану можуть негативно впливати на інноваційну діяльність підприємств харчової промисловості через різні фактори, такі як зниження попиту на продукцію, зменшення виробництва, зміна пріоритетів держави тощо. Однак, держава може надавати підтримку цим підприємствам для збереження інноваційної активності. Основними заходами державної підтримки можуть бути:

1. Фінансова допомога: уряд може виділяти кошти на фінансування науково-дослідних робіт, створення нових технологій, закупівлю обладнання та впровадження інноваційної продукції. Також можуть бути надані кредити на сприяння розвитку інноваційних проєктів.

2. Законодавча підтримка: держава може ухвалювати спеціальні закони та нормативно-правові акти, які сприяють інноваційній діяльності в галузі харчової промисловості. Наприклад, законодавство може передбачати спрощений порядок оформлення патентів та ліцензій на нові технології, зниження податків на прибуток для інноваційних підприємств тощо.

3. Науково-технічні центри та інноваційні кластери: держава може фінансувати створення наукових центрів, де проводитимуться наукові дослідження та розробки в галузі харчової промисловості. Такі центри можуть об'єднувати вчених, підприємства та урядові органи з метою спільного вирішення проблем та стимулювання інновацій.

4. Взаємодія з міжнародними організаціями: держава може співпрацювати з міжнародними організаціями, які спеціалізуються на підтримці інноваційної діяльності. Це може забезпечити доступ до міжнародних ринків, інвестицій та новітніх технологій.

5. Залучення експертів: держава може надавати підприємствам можливість працевлаштування висококваліфікованих фахівців з метою розробки та впровадження нових інноваційних рішень.

Бібліографічний список

1. Kacicka G. (2023). "Zarządzanie kryzysowe w dobie wojny na Ukrainie", *Karpacki Przegląd Naukowy*, NR 1(41), pp. 69-84. URL: [http://www.ktnio.pl/Home/PokazPdf?nazwaPliku=KPN%20kwartalnik%2F Karpacki%20Przepl%20C4%85d%20Naukowy%20Nr%201\(41\)-2023.pdf](http://www.ktnio.pl/Home/PokazPdf?nazwaPliku=KPN%20kwartalnik%2F Karpacki%20Przepl%20C4%85d%20Naukowy%20Nr%201(41)-2023.pdf)
2. Писаренко Т.В., Куранда Т.К., Гаврис Т.В., Швед Н.Ю., Осадча А.Б., Тітаєвська Є.С., Коваленко О.В. Наукова та науково-технічна діяльність в Україні у 2022 році: науково-аналітична доповідь. Київ : УкрІНТЕІ, 2023. 94 с.
3. Mind. URL: <https://mind.ua/news/20263287-global-innovation-index-2023-ukrayina-na-55-mu-misci>
4. Bloomberg. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-11-27/after-2023-miss-wall-street-caves-to-stock-rally-few-saw-coming>
5. Савастєєва О., Журавльова Т., Склярів Д. Державна фінансова підтримка інноваційної діяльності в національних умовах неоіндустріального розвитку. *Економіка та суспільство*. 2022. № 35. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-35-31>
6. Дія. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-umovah-vijni-rezultati-opituvanna-v-sicni-2023-roku>
7. Kacicka G. (2023). Adaptive risk management in food industry enterprises: integration of strategies and innovations in an environment of economic instability. *International Interdisciplinary Scientific Journal "Expert"*, 1(1), 73-88. DOI: <https://doi.org/10.62034/2815-5300/2023-v1-i1-006>
8. FMCG Gurus. URL: <https://fmcggurus.com/blog/fmcg-gurus-the-importance-of-clean-label-in-2023/>

References

1. Kacicka G. (2023). "Zarządzanie kryzysowe w dobie wojny na Ukrainie", *Karpacki Przegląd Naukowy*, NR 1(41), pp. 69–84. Available at: [http://www.ktnio.pl/Home/PokazPdf?nazwaPliku=KPN%20kwartalnik%2FKarpacki%20Przepl%20C4%85d%20Naukowy%20Nr%201\(41\)-2023.pdf](http://www.ktnio.pl/Home/PokazPdf?nazwaPliku=KPN%20kwartalnik%2FKarpacki%20Przepl%20C4%85d%20Naukowy%20Nr%201(41)-2023.pdf)
2. Pisarenko T.V., Kuranda T.K., Havrys T.V., Shved N.Yu., Osadcha A.B., Titaevska E.S., Kovalenko O.V. Scientific and scientific and technical activity in Ukraine in 2022: scientific and analytical report. K.: UkrІNTEI, 2023. 94 p.
3. Mind. Available at: <https://mind.ua/news/20263287-global-innovation-index-2023-ukrayina-na-55-mu-misci>
4. Bloomberg. Available at: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-11-27/after-2023-miss-wall-street-caves-to-stock-rally-few-saw-coming>
5. Savasteyeva O., Zhuravlyova T., Sklyarov D. State financial support of innovative activity in national conditions of neo-industrial development. *Economy and society*. 2022. No. 35.
6. Action. Available at: <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-umovah-vijni-rezultati-opituvanna-v-sicni-2023-roku>
7. Kacicka G. (2023). Adaptive risk management in food industry enterprises: integration of strategies and innovations in an environment of economic instability. *International Interdisciplinary Scientific Journal "Expert"*, 1(1), 73-88. DOI: <https://doi.org/10.62034/2815-5300/2023-v1-i1-006>
8. FMCG Gurus. Available at: <https://fmcggurus.com/blog/fmcg-gurus-the-importance-of-clean-label-in-2023>

Стаття надійшла до редакції 08.02.2024

Oksana Hryvkiivska

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor of the Department of Economics and Law,
National University of Food Technologies
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4160-5914>

Mykhailo Horinnyi

Postgraduate Student,
Private Higher Education Establishment "European University"
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0622-2857>

STATE SUPPORT OF THE INNOVATIVE ACTIVITIES OF FOOD INDUSTRY ENTERPRISES UNDER THE CONDITIONS OF THE MILITARY STATE

Success in the innovative activity of the country, as evidenced by the European example, is achieved under the condition of integration (i.e. unification) of state interests, business structures, scientific educational institutions and professional ones. The state and business should be customers, consumers and co-investors of innovative development. It has been proven that the conditions of martial law can negatively affect the innovative activity of

food industry enterprises due to various factors, such as a decrease in demand for products, a decrease in production, a change in state priorities, etc. The main challenges faced by food industry enterprises in the conditions of martial law are substantiated, in particular: decrease in demand: War leads to a decrease in consumer activity and economic instability, which can affect the demand for goods and services. Lower profits could lead to lower employment and downsizing. Problems with supplies lead to the closure of trade routes, a decrease in logistics capabilities and an increase in the cost of transporting goods. This can lead to delays in deliveries and increase the cost of supplying raw materials. Reduced investment: War conditions usually lead to reduced investor confidence and limited access to financial resources. This can reduce opportunities for business development and expansion. Increased security risk: Under the influence of hostilities, risks to the general security of workers and infrastructure may increase. Protecting the business and its assets can be an additional challenge. A change in the competitive environment can lead to a change in the business environment, increased competition and changes in market share. With such changes, enterprises need to adapt and change their strategies, which definitely reduces the innovative activity of business entities.

Keywords: business, enterprise, state, innovation, support.